

756728

PZ

MAGYAR
HELYESIRÁS
ÉS
SZÓRAGASZTÁS.

756728

MAY 18 1872

RECEIVED

OF THE

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF

CHICAGO

WAGYAR

WELLSIRAZ

EXHIBITAZ

EXHIBITAZ

101

756728

M A G Y A R
H E L Y E S I R Á S'
É S
S Z Ó R A G A S Z T Á S'

F Ó B B S Z A B Á L Y A I.

A' M A G Y A R T U D Ó S T Á R S A S Á G' K Ü L Ö N Ö S
H A S Z N Á L A T Á R A .

M Á S O D I K K I A D Á S .

B U D Á N ,
A' M A G Y A R K I R . E G Y E T E M ' B E T Ű I V E L .

M . D C C C . X X X . I V .

ELŐSZÓ

AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Minekelőtte tökéletesen megvizsgált nagy grammatikát bocsátana ki a' magyar tudós társaság, a' helyesírásra 's a' nyelv' paradigmáira nézve kivánt bizonyos főbb szabások felett megegyezni; hogy neve alatt kijövendő évkönyveiben, folyóiratában 's hivatalos jelentéseiben, ha más meg más elmék tünnek is ott elé sajtáságaik' jeleivel, az egy erkölcsi test' írása' módja tétovázó és tarka ne legyen. Mindjárt az első nagy gyűlés bizá meg tehát 1831^{ben} Februarius' 23^{dikén} volt ülésében a' nyelvtudomány' osztályát olly vezérjavaslat' készítésére, mellyben a' beszéd' minden részein végig men-
vén, az így vagy amúgy-írás' helyesebb okait példákkal világosítsa meg 's ide tartozólag a' nyelv' szóragasztásait is irná össze. A' második nagy gyűléskor, 1832^{ben} Martius' 11^{dikén}

és 12^{dikén} megvizsgálá az együtt volt társaság e' javaslatot 's itt következik, a' miben az, fenn említett céljából, megegyezett.

Minden időre már meghatározottaknak azonban a' társaság nem vallja e' szabásokat, sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvisméret, szavak' lelke és alkatja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását 's ezt magának különösen a' magyar nagy grammatika' készítésébe ereszkezőkorra fenn is tartja.

Nem akarván ennél fogva a' társaság, az általa megállítotttra nézve, egyszer mindenkorra lenni parancsoló, szabadjokra hagyja még tagjainak is, hogy e' szabásokat, midőn tulajdon személyükben állnak elé munkájokkal, általlátásukhoz képest követhessék. Gyózzön, a' mi jobb! ez a' társaság' szava; okokkal kíván ó vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhéjazó 's önkényű vezér nem.

A' társaság' 2^d nagy gyűléséből, Pesten, Martiusb. 1832.

DÖBRENTAI GÁBOR,

Titoknok.

ELŐSZÓ

A' MÁSODIK KIADÁSHOZ.

Bővítve 's némellyfélének bizonyosabb elhatározásával és több világosító példa' megjegyzésével jelenik meg e' második kiadás azon szellemében a' társaságnak, mellyet az elsőnek előbeszéde vallott.

Felszólította volt e' végett a' 3^{dik} nagy gyűlés' 10^{dik} ülése September 7^{dikén} 1832^{ben} az akkor jelen nem volt vagy később választott tagokat, adnák be az első kiadás' bővebb olvasásakor támadható észrevételeiket a' 4^{dik} nagy gyűlésre, hogy a' miket ez tisztábbra hozottaknak talál, kijavítassanak.

'S több tag adá vagy küldé be megjegyzéseit. Bizta ezek' újabb megvitatását a' 4^{dik} nagy gyűlésnek 12^{dik} ülése, November 13^{kán} 1833, mivel idő ekkor ahhoz ött nem juta, a' következett héti ülésekre, mellyek azt Martius' 4^{sőjén} 1834^{ben} végzék el.

Hiszi a' társaság, hogy így, mind tagjainak tovább és tovább fejtegetései, mind nem tagjainak azokról szóló észrevételei ujabban és ujabban megvizsgáltatván, végre olly szabályok lesznek felállítva helyesírásunkban, mellyek a' magyar nyelv' belső alkotját és ragos szerkezetét, minden erőltetés nélkül is elfogadható móddal jelelik ki.

Pesten, a' társaság' héti üléséből, Aprilis 21^{dikén} 1834.

DÖBRENTAI GÁBOR,

Titoknok.

ELSŐ SZAKASZ.

IRÁS.

1. §. BETŰK.

a, á, b, cs, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.

c, q, w, x, y idegen szavakban, *a' w* és *y* régi magyar nevekben is, használtatnak.

E' helytt a' nyelvtudomány' osztályának tagjai a' társaságnak a' következő ajánlatot tevék:

„A' betűkről mindenek előtt azt ohajtanók a' tudós társaság' figyelmébe ajánlani, hogy az összetett *cs, cz, gy, ly, ny, ty, sz, zs* betűk helyett újakat 's egyszerűket kellene felvenni, 's a' társaság' minden irataiban azokkal élni. Ha régi könyveinkbe, de kivált okleveleinkbe tekintünk, látni fogjuk, hogy őseink a' magyar hang' kitételével nem keveset vesződtek. A' *Georch, Dessewffy*, stb. eléggé mutatják, hogy írásunk, ha nem olly csodálatosan tarka is, mint némelly europai nyelveké, de alkalmasint czifra, 's hangjai' kitételében gyámoltalan maradott volt; azonban ma már meglehetősen egyszerűségre szállítatott, annyira hogy hangjai' sokfélesége mellett is kevés van, a' mit egy betűvel ki ne fejezhetnének; de ez nem érdemünk, ez őseinkről maradott örökség. Illó, hogy a' mit ők az irástudatlan századokban dicséretesen kezdetek, mi a' tükélyesedés' korában tartozásképen végezzük el.

Összetett betűk helyett egyes jelek' kigondolására 's felvételére, az egyszerűségen fölül, melly már magában nagy nyereség, még az is sürgető ok lehet, hogy ez által igen sok írásbeli különözések' egyszerre el lesznek hártva. Így p. o. némellyek *as-szonyt*, *ves-szent*, *fag-gyút*, mások *asz-szonyt* stb irnak 's amazok, mikor szótagot visznek át, vagy *ves-szent* irnak, a' mi gyökrontás, vagy *vesz-szent*, a' mi némi következetlenség. Mind ezen bajok el lesznek hártva, ha sz, gy, stb helyébe egy jel vétetik fel; akkor mindenek meg fognak abban egyezni, hogy a' kérdéses betűt kettőztetni kell. Hogy azonban e' jelekkel a' vigyázatlanság vagy balértés vissza ne éljen, megjegyezzük, hogy csak a' törzsökhangok' kitételére szolgálhatnak, 's általok a' gyöknek soha sem szabad megrontatnia. Így: *szül-jön*, *ad-jon* stb mindenkor *lj-*, *dj-* vel iratandók és soha sem kettős *gy-* vel, vagy *ly-* el, mert ezek csak ott használtathatók, hol megfelelő hangjok a' szóban már eredetileg 's állandóan megvan, mint: *esomó*, *csat*, *gyönyör*; nem pedig olylyakban is, mellyekben a' lágy hang ragok vagy más összetétel által származik.

A' *dz*, *ds*, igen ritkán fordulván elő, de a' hangot különben is tökéletesen kifejezván, 's ez egyébként is kettős hang lévén, nem gondolunk helyettök új betűket szükségeseknek."

Erre ez végeztetett: „Az összetett betűk helyett szolgálható, új, egyes formák' hasznait látván a' társaság, megegyezik abban, hogy a' nyelvtudományi osztály ilyenekről gondolkodván, azokat a' héti ülés elébe terjessze. Megállapodása után ez egy közre bocsátandó értekezésről fog gondoskodni, mellyben ezen lépés' hasznai minden oldalról meg lesznek világosítva, 's az új formák megismertetve, ajánlva. Az ennek következtében kinyilatkoztatandó vélemények fogják a' társaság' ebbeli lépéseit intézni."

Az ezen pontban említett javaslat a' társaság' Évkönyvei' második kötetében fog megjelenni.

A' betűk: hangzók és mássalhangzók.

A' hangzók vastagok, vagy is mély hangnak, u. m. *a, á, o, ó, u, ú*; és vékonyak vagy is magas hangnak, u. m. *e, ö, ő, ü, ű*. Az *é, í* és *í*, közép hangnak; ugyan azért mind a' két osztályu szavakban előfordulhatnak, p. o. *maradék, szerdek, ital, hitel*, stb.

Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú; a' rövidek közül *i, ö, ü* pontokkal jegyeztetnek; a' hosszúk vonással vagy, ha kétpontosak voltak, kettővel: *á, é, í, ó, ú, ő, ű*.

A' *cs, gy, ly, ny, ty* az eredeti egyszerű hangokban használtak, mint: *csal, ecset, kövecs; gyón, egyéb, nagy; lyuk, gulya, homály; nyár, Enyed, heveny; tyúk, atya, korty*. Ellenben, hol ezen hangok összetételből erednek, az alkotó betűk, u. m. *ts, dj, lj, nj, tj* megtartatnak, p. o. *követség, adjon, alja, látja*.

Hol az összetett betűk eredetüképen már kettőzve hallatnak, csak az első iratik kétszer, p. o. *faggyú, illy, asszony, hattyú*. Ellenben, hol kettőztetésök ragasztás vagy összetétel által eszközöltetik, illetén rövidítésnek a' gyökér' fenntartása miatt nincsen helye; e' szerint tehát így irunk: *öcs-cse, király-lyá, tudomány-nyal, vesz-szen, Nagygyőr, ponty-tyá*, nem: *öc-cse Nag-győr* stb.

2. §. TULAJDON NEVEK 'S IDEGEN SZAVAK.

1) A' magyar nemzetségi nevek megtartják eredeti írásmódjokat, p. o. *Dessewffy, Georch, Széchenyi, Gaal.*

2) Egészen meghonosodott idegen eredetű nevek és szavak magyar szavak gyanánt iratnak, p. o. *Mózes, Krisztus, József, Ignác, Fülöp, Zsófia, Frídrik, Fruzsina, Nápoly, Párizs, püspök, fris, próba, predikáció, dragonyos, financia,* stb.

3) A' görög nevek' és szavak' leírására, nem lévén minden görög betűnek megfelelő magyar betűnk, a' magyar tudós társaság még most inkább javaslatokat kíván adni, mint szabályt; és ugyan:

a) Vagy irassanak a' görög nevek és szavak görögösen, azaz a' lehető legnagyobb közelítéssel a' göröghöz, illyképen:

a' görög	η	helyett é,	p. o.	Ἡλιος,	<i>Hélios.</i>	
„	θ	„	th,	„	Θεαρχια,	<i>thearchia.</i>
„	κ	„	k,	„	κεφαλαλγια,	<i>kephalalgia.</i>
„	ξ	„	x,	„	ξενотροφια,	<i>xenotrophia.</i>
„	σ	„	s,	„	Σαμος,	<i>Samos.</i>
„	υ	„	ü,	„	Ἡπειριον,	<i>Hüperion.</i>
„	φ	„	ph,	„	φλεγμα,	<i>phlegma.</i>
„	χ	„	ch,	„	Χαρις,	<i>Charis.</i>
„	ψ	„	ps,	„	ψαλτεριον,	<i>psalterion.</i>
„	ω	„	ó,	„	ὠρογραφια,	<i>hórographia.</i>
„	αι	„	ai,	„	Αισχινης,	<i>Aischinés.</i>
„	αυ	„	aü,	„	αυτονομια,	<i>aütonomia.</i>

a' görög	ει	helyett ei,	p. o.	Ειδωλον,	<i>Eidolon.</i>
„	ευ	„ eü,	„	Ευτερπη,	<i>Eüterpé.</i>
„	ου	„ oi,	„	οικοδομια,	<i>oikodomia.</i>
„	ου	„ ú,	„	Ουρανος,	<i>Úranos.</i>
„	ο	„ h,	„	Ομηριδες,	<i>Homérides.</i>

Vagy b) irassanak úgy, mint azokat a' romaiak irták, p. o. *philosophus, Cyclops, Xerxes, encyclopaedia* stb.

4) A' meg nem magyarosodott deák szavak és nevek eredeti írásmódjokat, minden változtatás és hozzátétel nélkül, megtartják, p. o. *Cicero, Lucullus, corollarium, documentum, principium* stb.

5) Az élő europai nyelvekbeli azon szavak és tulajdon nevek, mellyek nincsenek megmagyarosodva, eredeti írásmódjokat tartják meg, p. o. *Shakspeare, Ximenes, Voltaire, Filangieri, Schiller, caprice, nuance* stb.

6) Melly idegen nevek a' magyar betűformától felette eltérő nemzetek' nyelveiből valók — a' hova a' keleti 's némelly nyugati (p. o. orosz, serbus, illyrus, stb) nemzetek számláltatnak — azok kiejtésöknek leginkább megfelelő magyar módon irassanak, p. o. *czár, Paskievics, Králevics, basa, csausz, zultán* stb.

3. §. SZÓTAGOLÁS.

1) Több tagú szóban, ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p. o. *ha-lom.*

2) Ha két vagy több mássalhangzó szorúl közbe, csak az utósó vitetik által, p. o. *em-ber*, *kard-ról*.

3) Az összetett betűk egy hang' jelei levén, mindenkor az utósó hangzóhoz csatoltatnak, p. o. *he-lyes*, *a-nya*, *gu-zsaly*; ha kétszeresen állanak, fele részök az előbbinél marad, p. o. *király-lyal*, *mulasz-szon*; a' hiányos kettőztetéseknel pedig a' kihagyott betű visszaállítatik, p. o. *ollyan*, *vissza: oly-lyan*, *visz-sza*.

4) Minden hangzó különös szótagot tevén, ha több jön össze, akárhol megszakaszthatatik a' szó, p. o. *mie-ink*, vagy *mi-eink*.

5) Az összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint összetétettek, p. o. *el-ered*, *kard-él*.

4. §. IRÁSI JELEK.

A' jelek közül, mellyek szavak közé, vagy betűk mellé nagyobb érthetőség' okáért tétetnek, csak kettőt jegyzünk meg. Első a' *hiányjel* ('), melly kihagyott betű' vagy szótag' helyébe tétetik, p. o. *hogy'*, *a'*, *e'*, 's ezeknek származékaiban *hogyan*, *az*, *ez*, *amaz*, *imez* stb helyett. Szorosan megkívánják pedig a' hiányjelt a' kihagyott birtokos *nak*, *nek*, 's a' személyragos nevek' rövidített szenvedője, p. o. *ház' ura*, *ne hagyd magad'*; ezek helyett: *háznak* ura, *ne hagyd magadat*. Ezek: *engem*, *téged*, *stb* (és a' többi helyett) hiányjel nélkül iratnak.

Második a' *kötjel* vagy *kapcsoló jel* (-), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p. o. *öröm-dal*.

Azonban ez mindenütt kimaradhat, ha csak valamely két vagy több szavakból eredő összetételekben a' nagyobb világosság nem kívánná az összetétel' főbb részei' elválasztását, mint p. o. *szarvasmarha-tenyésztés*, *fa-ló* stb; mert *szarvasmarhatenyésztés*, *faló* egyebet is jelenthetnek. Elmulthatlanúl megkivántatik azonban ime' kérdő betűnél: *e*, p. o. *hallod-e?* mert ha ez közvetlenül a' szóhoz kapcsolatik, könnyen zavart okoz, p. o. *embere*, homo illius, és ismét: *embere? an homo?*; magában pedig így: *ember e?* szinte nem állhat, minthogy ezen *e*-nek önállólag még csak sejdített értelme sincs. A' kapcsoló jel (*hallod-e? látod-e?*) mind ezen bajokat elhárítja. Végre kötjelekkel élünk a' szavak' végén, midőn több egymás után álló neveknél, mellyek ugyanazon hely- vagy egyéb raggal toldatnak meg, vagy ugyanazon egy szóval tétetnek össze, rövidség' okáért ezen ragot vagy összetételi szót csak az utolsó névhez kapcsoljuk, p. o. *javai-*, *szülei-'s barátjaitól elvált*; *könyv-*, *kép- és levéltár*; *fűvés-*, *ásvány- és állattudományt irt* stb.

A' többi jelek köz divat szerint használtatnak.

5. §. NAGY KEZDŐ BETŰK.

Nagy betű használtatik:

- 1) Beszéd' és vers' elején.
- 2) Pont után, vagy kettős pont után is, ha valamely idegen mondat hozatik fel.
- 3) Minden szorosan vett tulajdon neveknél

nagy kezdő betűvel élünk, p. o. *Magyarország, Nagyvárad, Duna, Zemplén, Lajos* stb. Mikor ellenben a' tulajdon név melléknév gyanánt használtatik, vagy belőle képző által olyan formáltatik, kis betűvel kezdessék; p. o. *pesti lakos, tacitusi szellem* stb.

4) A' megszólítás' szavai is, akár rendes czímek, akár önkényes tiszteletadások; úgy könyvek' idézett címei is, nagy betűvel kezdetnek; p. o. *Felséges Úr! Érdemes Férfit! Tekintetes Táblabíró Úr!* A' magyar tudós társaság' *Évkönyvei* stb.

MÁSODIK SZAKASZ.

SZÓRAGASZTÁS.

ELSŐ CZIKKELY.

NÉV.

A' név' értelme ragasztás által módosul 's határoztatik meg. A' ragok minden szónál ugyan azok, 's csak a' nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá: a' millyen t. i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

6. §. SZEMÉLYRAGOK.

A' személyragok az egyes és többes szám' minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik, 's így következnek:

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

Egy birtok.

1) am, om, hangzó után m.	1) em, öm, hangzó után m.
2) ad, od, - - - d.	2) ed, öd, - - - d.
3) a, - - - ja.	3) e, - - - je.
4) unk, - - - nk.	4) ünk, - - - nk.
5) tok, (a-tok, o-tok) - tok.	5) tek, tők, (e-tek, ö-tök) tek, tők.
6) ok, - - - jok.	6) ök, - - - jök.

Több birtok.

1) aim, hangzó után im,	1) eim, hangzó után im.
2) aid, - - - id.	2) eid, - - - id.
3) ai, - - - i.	3) ei, - - - i.
4) aink, - - - ink.	4) eink, - - - ink.
5) aitok', - - - itok.	5) eitek, - - - itek.
6) aik, - - - ik.	6) eik, - - - ik.

Jegyzet. a) Az egybirtok' többes harmadik személyének *ok, jok, ök, jök*, ragai helyett *uk, juk, ük, jük* tájdivatos ragokkal egyedül csak különböztetés' vagy jobb hangzat' kedvéért élhetni; p. o. *halmuk, örömük*, *halmok* helyett, mi a' halomnak személyrag nélküli többes száma is, és *örömök* helyett, mellyben azon kívül a' három egymást érő *ö* a' fület kedvetlenül illeti.

b) Rövid hangzók a' szó' végén az itt kitett ragok előtt — az *i-t, u-t* és *ü-t* kivéve — mindenkor megnyújtatnak, p. o. *munka, eke* ezen raggal *m* így állnak össze: *munkám, ekém*; ezekben *földi-m, kapu-ja, seprü-ink* a' véghangzók rövidek maradván. Kivételnek: *atya, apa, anya, bátya, néne, öcse*; mellyek midőn a' 3-d. személy' ragával toldatnak, véghangzójokat elvesztik, így: *aty-ja, ap-ja, any-ja, báty-ja, nén-je, öcs-cse*.

c) Az egybirtokú harmadik személyek' *ja, je, jok, jök* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is felveszik, gyakran különböztetésül, u. m. *napa*, és *nap-ja*; *ára*, és *árja*; gyakran csupa szokásból u. m. *la-*

rangja, haragja, e' helyett: haranga, haraga. Ugyan illy szavaknál az *aim, eim* stb, azaz: több birtokú személyragok is *j*-vel toldatnak meg, *haragjaim* stb. Azonban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell; általában pedig ajánlatos, hogy *cs, g, gy, k, ly, m, ny, p, ty, sz* és *zs* után állandóan a' puszta *a, e*, rag tétessék; p. o. *kovácsa, országa, agya, árnyéka, guzsalya, villáma, tudománya, képe, juhásza, varázsa.*

d) A' több birtokú ragokat némelly mássalhangzón végződő szavak olly rövidítéssel is vehetik fel, mint a' hangzón végződők, p. o. *barátaim* vagy *barátim.*

e) Némelly szavak ezen ragok előtt kilökik vég-szótagbeli hangzójakat, némellyek annak ékezetét (accentus) veszti el, olyanok az *alom, elem* végzetűek, p. o. *hatalom, hatalmam*; illyek az *ész, eszem, és lélek, telkem*, melly egyszersmind kurtítást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő 's többes szám' ragai is ugyan e' változást okozzák: *hatalmat, hatalmak*, a' szenvedőt némelly esetekben kivéve, melly a' rag' hangzóját el is hagyhatja p. o. *sugarat* vagy *sugárt.*

f) Némelly *é, ó, ő, ű* -vel végződő egytagu nevek teljesen veszik fel a' személyragokat, az összetétel-kozó hangzók közé mindazáltal *v*-t vevén fel 's véghangzójakat hol csak rövidre, hol egy más rokonrövid hangzóra változtatván; p. o. *lé; só, szó, hó, tó; ló; kő, tő, cső; hő; fű, nyű* stb, ekkép: *levem; savam, szavam, havam, tavam; lovam; kövem, tövem, csövem; hevem; fűvem, nyűvem.* Ezek közül mindazáltal *sóm, szóm, csóm* is helyesek.

Vő, nő, bimbó, erő, mező stb az egybirtokú harmadik személyekben kétképen használtathatnak: *nője, vagy neje, vőjük* vagy *vejük, bimbója* vagy *bimbaja, mezőjük* vagy *mezejök*, szóval: mind azok, mellyeknek a' szokás illy nemű eltérést engedett, fölveszik a' rendes ragasztást is. A' több birtokú ragokbantanácsosabb a' ren-

des ragasztás mellett maradni, mert az eltávozás zavart okozhatna, így: *ereim értől* is jöhet, *erőtől* is, *mezeim meztől* és *mezőtől*. *Fő* vagy *fej* egyenlőn *jók*.

A' *darum* és *darvam*, *fenyüm* és *fenyvem* egyiránt helyesek; *könyü-től* nem *könyvem*, hanem *könyüm*, és a' kurtított *köny-től* *könyem*.

7. §. HELYRAGOK.

MÉLY HANGUAK.

1) Beható	ba.
2) Marasztaló	ban.
3) Kiható	ból.
4) Közéltő	hoz.
5) Határvető	ig.
6) Állapító	on.
hangzó után	n.
7) Felható	ra.
8) Leható	ról.
9) Távolító	tól.
10) Vészteglő	nál.

MAGAS HANGUAK.

1)	be.
2)	ben.
3)	ból.
4)	hez.
az <i>ü</i> és <i>ö</i> hangzók végtag után <i>hiz</i> , p. o. <i>eskühöz</i> .	
5)	ig.
6)	en.
<i>ü</i> és <i>ö</i> hangzók végtag után <i>ön</i> , p. o. <i>kezünkön</i> .	
7)	re.
8)	ról.
9)	tól.
10)	nél.

Jegyzet. a) Mind ezen ragok előtt megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i-t*, *u-t* és *ü-t* kivéve; p. o. *munka-ból*, *csere-ben* helyett iratik: *munká-ból*, *cseré-ben*. Egyedül az *ig* határvető helyrag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal vagy maga a' határvető rag *lan*, *len* képzővel van megtoldva; p. o. *hervadásaig*, *maiglan*, *füleiglen*.

b) Ezen ragok közül a' *ben* (benn), *hoz* (hozza), *nál*, *ra*, *ról*, és *tól* személyragokat vesznek fel: *benem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennük*; *hozzám*, *hozzád*, *hozzá* vagy *hozzája*, *hozzánk*, *hozzátok*, *hozzájok*; *rám*, *rád*, *rája* vagy *rá*, *ránk*, *rátok*, *rá-*

jok; *nálam*, *nálad*, *nála*, *nálunk*, *nálatok*, *nálok*; *rólam*, *róla*, *rólatok*, *rólok*; *tőlem*, *tőle*, *tőletek*, *tőlök*. A' *tőlem* és *rólam* mutatják, hogy nem *túl-t*, *rúl-t*, hanem *től-t*, *ról-t* kell írni.

c) A' *be*, *ből* helyett *bele* és *belől* használatnak külön és személyragokkal, mellyekről alább.

d) *tt*, *att*, *ott*, *utt*, *ett*, *ött*, *ütt* csak némely ige-határozókban, és leginkább *r*-rel, névszerint *vár*-ral végződő helyek' neveiben használatnak; p. o. hely-*ett*, minden-*ütt*, más-*utt*; Pécs-*ett*, Győr-*ött*, Kolosvár-*att*, Temesvár-*tt*, Ujhely-*tt*.

8. §. KÜLÖNFÉLE RAGOK.

MÉLY HANGUAK.

1) Független birtokos	é.
2) Mássalálló birtokos	nak.
3) Tulajdonító	nak.
4) Szenvedő	at, ot, -t.
5) Okadó	ért.
6) Segítő	val.
7) Fordító	vá.
8) Mutató	úl, ul.
9) Több szám	ak, ok.
hangzó után	-k.

MAGAS HANGUAK.

1)	é.
2)	nek.
3)	nek.
4)	et, öt, -t.
5)	ért.
6)	vel.
7)	vé.
8)	ül, ül.
9)	ek, ök.
hangzó után	-k.

Jegyzet. a) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is megnyújtatik a' rövid hangzó az *i-t*, *u-t*, 's *ü-t* ismét kivévén; p. o. *munká-é*, *cseré-vel*. Egyedül az *ért* okadó rag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal van megtoldva, és versben; p. o. *váltsága-ért*, *pénze-ért*.

b) A' *nek*, *ért*, *vel* személyragokat is vesznek fel, illyképen: *nek-em*, *nek-ik*, *vel-ed*, *vel-ünk*, *ért-em*, *ért-ök*. Ez utóbbik így is van szokásban: *érett-em*, *érett-ünk* stb.

c) A' birtokos *nek* kihagyathatik 's helyét hiányjel pótolja; p. o. *háznak ura* vagy *ház' ura*. Illyeneknél: *lábna alatta* vagy *láb alatt*, nem szükséges a' hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragatlan szót kíván, ragatlanul állván maga is a' szó után; azért hibásak az effélék: *víz' közepette*, e' helyett: *víznek közepette* vagy *víz közepett*.

d) A' *val*, *vel* és *vá*, *vé*-ben, a' *v* olly mássalhangzóvá változik, millyentől megelőztetett; p. o. *baj-val*, *kard-val*, *gond-val*, *gond-vá* helyett iratik: *baj-jal*, *kard-dal*, *gond-dá*, (ez utóbbiak hibásan iratnak így: *kard-al*, *gond-á*, mert *al*, *el*, *á*, *é*, ragok nincsenek), így *könyv-vel*, *enyv-vel* stb. Mindazáltal ha valamely nevek két hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn *val*, *vel*, *vá*, *vé* ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek *v* betűje kihagyható, azért, minthogy három hasonló mássalhangzó ki sem ejthető; p. o. *cseppel*, *mellet*, *tettel*.

e) Az *i*, *u*, *ú*, vagy *ü*, *ű* képzőkkel alkotott melléknévek a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel; p. o. *földi-ek*, *lábú-ak*, *egyszerű-ek*, *gyönyörű-ek*.

A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *ként*, módmutató *kép*, *képen*, 's az időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többtől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttök a' véghangzó meg nem nyújtatik: *Szent István' napjakor*, *semmikép*, *máskép*, *isten' angyalaként* stb. Továbbá: a' *kor* és *kép*, már jelentéseiknél fogva is csak némelly hozzájuk illő, azaz velök megférő jelentésű szavakhoz kapcsolhatók.

Vannak összetett ragok is, u. m. *ként*, mellyet *on*, *en*, *ön* rag előz meg, p. o. *darabonként*; és *tül*, *tül*, mellyet *as*, *os*, *es*, *ös* képzőü melléknév szo-

kótt megelőzni, p. o. *testestül*, *lelkestül*, *házastül*. Ezek természetesen csak a' puszta név után tétethetnek, nem pedig a' többes számi 's személyragok után is.

9. §. FÜGGETLEN NÉVHATÁROZÓK.

Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név' értelmét módosítják, azon különbséggel, hogy ezek a' szó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól.

Által.

Elé, előtt, elől.

Ellen.

Felé, felől.

Főlé, fölött; felé, felett.

Gyanánt.

Hegyé, hegyett.

Helyett.

Iránt.

Kivül.

Közé, között, közül.

Köré, körül, körül.

Megé, megett, megől.

Mellé, mellett, mellől.

Miatt.

Óta.

Szerint.

Után.

Végett.

Mind ezen névhatározók — az *óta*-t kivéven — felveszik az egy birtoku személyragokat, és ugyan az *é*- vagy *á*-val végződők p. o. *mellé*, így: *mellém*, *melléd*, *melléje*, *mellénk*, *mellétek*, *melléjük*; holott a' *melléje* a' *mellé* helyett csak *nek* ragos szó után használtathatik, mint: *fal mellé*

vagy *falnak melléje*; vagy midőn igéhez tartozik, p. o. *melléje vonulok*, vagy *mellé vonulok*. Az *elé*, *föle*, *hegyé*, *közé* helyett használtatnak ezek is: *előmbe*, *elődbe*, *elejébe*, *előnkbe*, *előtökbe*, *előjökbe*, *fölömbe*, *hegyembe* stb.

Az *é* és *á* végüek ezen kérdésre felelnek: *hová?*; az *ott*, *ött* végüek erre: *hol?*; az *ól*, *öl* végüek erre: *honnan?*; az *ül*, *ül* vagy *ul*, *ül* végüek ismét erre: *hol?* Ezért különség van az *alól* és *alül* között, valamint az *elől*'s *előül* között; amazok névhatározók ezen kérdésre: *honnan?* p. o. *ház elől*, *szék alól*; emezek igehatározók ezen kérdésre: *hol?* *mint?* 's olly alkotásuak, mint ezek: *németül*, *deákul*, *rosszul* stb, mellyekről alább leszen szó. A' *közül* hibás szokás által lett divatos a' törvényszeres *közöl* helyett, valamint *elől* az *előül* helyett.

Vannak névhatározók, mellyek csak ragos név után tétethetnek és pedig a) *on*, *en*, *ön* ragosak után tétetnek ezek: *át*, *átal* (*keresztül* helyett), *innen*, *túl*, *kívül*, *belül*, *keresztül*; p. o. *vizen át*, *Dunán túl*, *határon kívül*, *határon belül*.

Belül, mint megjegyzők, különbözik a' *belől-től*, honnan a' *belőlem*, *belőled*, *belőle*, stb származnak.

b) *nál* ragot kíván a' fogva: *annál fogva*, *kezénél fogva*; tétetik *től* rag után is, midőn idővagy helytávolságot jelent: *az időtől fogva*.

c) *hoz* ragot kíván a' képest: *ahhoz képest*.

d) *ra* ragot kíván a' nézve: *arra nézve*.

e) *vel* ragot kíván az együtt: *exzel együtt*.

10. §. MELLÉKNÉV.

A' melléknév a' főnév' törvényeit követi a' ragasztásban.

Hasonlítása a' melléknévnek *abb, obb, ebb*, hangzó után *bb* képzők által történik, melly utolsó esetben az *a* és *e* a' szó' végén megnyújtatik, p. o. *nagyobb, kisebb, istenibb, tisztább*. Néha mássalhangzó után is kihagyatik a' képző' hangzója 's az egyik *b*, hol t. i. a' kimondás nem nehezül, p. o. *becsesb, erősb. Bátor, bátrabb* v. *bátorabb; lator, latorabb* v. *latorabb* egyenlőn helyesek. Illyenekből mint *egyszerű, gyönyörű* lesz *egyszerűbb, gyönyörűbb* vagy *egyszerűebb, gyönyörűebb*; ezekből: *könnyű, szörnyű: könnyűbb, szörnyűbb* vagy *könnyebb, szörnyebb. Hamarabb* vagy *hamarébb, külebb, belebb, felebb, lejebb, alább* stb.

A' leg a' másod fok elébe tétetvén, a' hasonlítás' harmadik vagy legfőbb fokát fejezi ki: *legnagyobb*.

Jegyzet. Néha főnevek is hasonlíthatnak: *emberebb, esodább*.

11. §. SZÁMNEVEK.

Egy stb. (*egyedül, egyenlő, egyenes*, mutatják, hogy egy *gy*-vel kell írni).

12. §. NÉVMÁSOK.

a) SZEMÉLYES NÉVMÁSOK.

Én, szenvedő: *engem* vagy *engemet*; birto-
kos: *enyém*, többes szám: *enyéim* (nem *enyimek*).

Te, szenvedő: *téged* vagy *tégedet*.

Ő, *övé*, *öt*, *ők* (többes szám), birtokos gyanánt szolgál az *övé*, mellynek többese: *övéi* és *övék*, 's amaz több birtokot, ez több birtokost jelent.

Mi vagy *mink*, szenvedő: *minket*, melléknév: *mienk*, *mieink*.

Ti vagy *tik*, szenvedő: *titeket*, melléknév: *tied*, *tieid*, *tietek*, *tieitek*; mellyek közül a' *tied*, *tieid*-et, inkább *teed* és *teeid*-nek kellene írni, mert jelentése szerint oda tartozik.

b) MUTATÓK.

Az, *ez*, *amaz*, *emez*, *azon*, *ezen*, *ily*, *olly*, *ilyen*, *ollyan*, *imilyen*, *amollyan*.

Az, *ez*, 's a' többi *z*-n végződő névmások rendszeren ragasztatnak azon különbséggel, hogy minden mássalhangzón kezdődő ragok és képzők előtt *z* betűjüket a' rájuk következő mássalhangzóvá változtatják; p. o. *az-nak*, *az-ból* helyett *iratik*: *an-nak*, *ab-ból*; *az-kor*, *ez-kép*, *az-ként*, *ez-nyi*, *ez-féle* helyett: *ak-kor*, *ek-kép*, *ak-ként*, *eny-nyi*, *ef-féle* stb. Mondatik *azzal*, *azzá*, *avval*, *avvá* is. Kivétetnek innen azok, mellyek már eredetileg is hangzóval kezdődnek; 's a' *z* megtartatik, p. o. *az-t* (*az-ot* helyett), *az-on*.

Ugyan ezen változás alá esik az, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll; de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név' mássalhangzója csak a' kimondásban kettőztetik; p. o. *a'* gond, *a'* beszéd. — A' független névhatározók előtt is ugyan

ezen törvényt tartják a' mutatók: a' mellett, e' felől, a' szerint stb.

A' többi mutatók rendes ragasztásuak.

c) VISSZATÉRŐK.

A' visszatérő névmások: *magam*, *magad*, *magam* stb, és *en(nen)* *magam*, *ten(nen)* *magad*, *ön(nön)* *maga*, *min(nen)* *magunk*, *tin(nen)* *magatok*, *ön(nön)* *magok* rendszeren ragasztatnak.

d) VISSZAMUTATÓK.

Ki, *melly*, vagy a' *ki*, a' *melly*, *millyen*, *mi*, rendes raguak.

e) HATÁROZATLANOK.

Valamelly, *némelly*, *némi*, *néminemü*, *valaki* stb.

f) KÉRDŐK.

Ki, *kicsoda*, *mi*, *milly*, *millyen*, *micsoda*, *melly*, *mellyik*.

MÁSODIK CZIKKELY.

IGE.

Az igék *cselekvők*, határozott 's határozatlan formával: *adok*, *adom*; *szenvedők*, p. o. *adatik*; 's *közép rendűek*, p. o. *járok*, *küzködöm*.

A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód' jelen idejének egyes

számu, határozatlan formájú, *tiszta* harmadik személye; p. o. *vár*, *szól*, *kop(ik)*, *enyész(ik)*.

Egyébiránt, valamint a' neveknél, úgy az igéknél is kétféle (noha elveiben azoneygy) ragasztás származik, u. m. a' mélyeké és magasaké; p. o. *vár-ok*, *kér-ek*.

13. §. CSELEKVŐ IGE.

A' cselekvő ige határozatlan vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyan azért kétféle ragasztású is.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAGAS HANG.	MÉLY HANG.	MAGAS HANG.
1) ok, (al-ak, -lak).	ek, (el-ek, -lek)	1) om.	em, ű, vagy ö hangzón szótag után: öm.
2) asz, -sz.	esz, -sz.	2) od,	ed, öd.
3) a' törzsök.	a' törzsök.	3) ja,	i.
4) unk,	ünk.	4) juk.	jük.
5) tok, (o-tok).	tek, tők (e-tek, ö-tök).	5) játok,	itek.
6) nak (a-nak.)	nek (e-nek).	6) ják.	ik.

Az *s*, *sz*, *z* végű törzsök a' *j* előtt végmássalhangzóját mindenkor kettőzteti, és a' *j* kimarad: *radász-szuk*, *fedez-zük* stb.

Jövő idő.

A' rendes igék' jövő ideje, mássalhangzó után *and*, *end*, hangzó után *vand*, *vend* szótaggal képeztetik; p. o. *ás-and*, *kérend*; *ó-vand*, *jö-*

vend. Ragasztása a' jelen időéhez mindenben hasonlít, u. m. *ásand-ok, ásand-asz, ásand-unk* stb; sőt az *and, end* egészen új igét is alkot, mellyet minden többi időn 's módon végig változtathatni; p. o. *kérendék, kérendettem, kérendjek, kérendenek* stb.

A' jövő idő még úgy is fejeztetik ki, ha az ige' határozatlan módjához *fogok, fogsz,* stb segédige adatik, ekkép: *fogok látni, fogtok kérni.*

Félmúlt idő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAGAS HANG.	MÉLY HANG.	MAGAS HANG.
1) ék, (álak)	ék, (élek).	1) ám,	ém.
2) ál,	él.	2)ád,	éd.
3) a,	e.	3) á,	é.
4) ánk,	énk.	4) ók,	ók.
5) átok,	étek.	5) átok,	étek.
6) ának,	ének.	6) ák,	ék.

Múlt idő.

1) ottam, (ottalak),	ettem, (ettelek).	1) ottam,	ettem.
2) ottál,	ettél.	2) ottad,	etted.
3) ott,	ett. *)	3) otta,	ette.
4) ottunk,	ettünk.	4) ottuk,	ettük.
5) ottatok,	ettetek.	5) ottátok,	ettétek.
6) ottak, (ottanak),	ettek, ettenek.	6) ották,	ették.

* Az ü és ö hangzók végszótagok után a' magashangu *ett, ettem* stb ragok helyett *ött, öttem* stb használtaknak; p. o. *küldött, győzött*, nem: *küldett, győzett*.

Ezen ragasztást követik a) mind azon igék, mellyekben a' törzsök' vég *t* betűje előtt mássalhangzó vagy hosszú hangzó áll; p. o. *bont, fest; tanít, vét*-ből leszen: *bont-ottam, fest-ettél, ta-*

nít-ottunk, vét-ettek. Kivétetik innen *lát*, melly az első 's második személyben 's a' többes számban csak *t-t* veszzen fel, így: *lát-tam, lát-t-atok, láttak* stb.

b) Azon igék, mellyekben a' vég *d* előtt hosszú hangzó vagy mássalhangzó áll; p. o. *mond, old, küld, áld, véd* stb: *mond-ottam, old-ottál, küld-öttél* stb. Mindazáltal ezek' nagyobb része rövidítve is van szokásban minden személyekben, a' törzsökös, azaz, az egyes számu, határozatlan formájú, harmadik személyt kivéven, melly teljesen tartja meg a' ragot; p. o. *mondtam, küldtem, védtek; mondott, küldött, védett.*

c) A' rövidíthető törzsökű igék, midőn a' végszótagbeli hangzót kirugtatván, két mássalhangzóval végződő törzsököt kapnak; p. o. *morog, vezérel, gyötör, szerez-ből*, midőn rövidítetnek, így formáltatik a' mult idő: *morg-ottam, vezéreltél, gyötr-öttünk, szerz-ettünk.*

Ellenben *eltérnek* a' szabálytól és csak pusztá *t* betűt vesznek fel a) mellyek *l, ly, n, ny, r* mássalhangzókkal végződnek, p. o. *nyúl, nyúl-t, foly, foly-t, fon, fon-tam, hány, hány-tak, vár, vár-tunk.*

b) A' *b, d, f, g, gy, k, p, s, sz, t, v*, és *z* betűkkel végződő igék, mellyek ezen időnek törzsökös személyét kivéven, hasonlólag csak pusztá *t* betűt vesznek fel; p. o. *szab, ad, döf, szeg, hagy, lők, kap, keres, vadász, adat, vív, vízez-ből* leszen: *szab-ott, szab-t-am, ad-ott, ad-t-am* stb. Kivétetik *hat*, melly egészen törvényesen ra-

gasztatik; p. o. *hat-ott, hat-ottam*; és *fut, jut, üt*, minthogy ezek a' törzsökös személyt kivéve, melly mindenkor a' szabályt követi, kétképen használtathatnak, így: *jutottam, juttam, ütöttem, üttem*.

c) Hangzó végűek; itt a' törzsök után kima-rad a' rag' hangzója; p. o. *lő, ó, szí, hí: lő-tt, ó-tt, szí-tt, hí-tt*. A' törzsökös személyben *v* köz-benvetésével a' rag' épen is megtartathatik: *ó-vott, szí-vott, hí-vott*. *Jő* megrövidül: *jő-tt*.

A' mult idő segédigékkel összekapcsoltat-va, ismét új időket 's módokat formál, így *valá*-val és *volt*-tal: *kértem vala, kértem volt*, jelentő módu régmult időt; *legyen*-nel foglaló módu rég-mult időt, p. o. *hogy kértem legyen; volná*-val ohaj-tó és feltételes mód' mult idejét, p. o. *ha kértem volna, bár tudtam volna*.

b) OHAJTÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAGAS HANG.	MÉLY HANG.	MAGAS HANG.
1) nék (anék) nálak,	nék (enék) né- lek.	1) nám (anám)	ném (eném).
2) nál,	nél.	2) nád,	néd.
3) na,	ne.	3) ná,	né.
4) nánk,	nének.	4) nók,	nők.
5) nátok,	nétek.	5) nátok,	nétek.
6) nának,	nének.	6) nák,	nék.

Ha az ige két mássalhangzón végződik, a' *na, ne* rag' előtt *a, e* hangzót is vehet közbe; p. o. *mond-a-na, küld-e-ne*.

Az ohajtó mód' mult ideje, mint mondatott, a' jelentő' multjából 's *volna* segédigéből áll.

C) PARANCSOLÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAGAS HANG.	MÉLY HANG.	MAGAS HANG.
1) jak, (jalak),	jek, (jelek).	1) jam,	jem.
2) j,	j.	2) jad,	jed.
3) jon,	jen, ű és ő hang- zón szótag u- tán: jön.	3) ja,	je.
4) junk,	jünk.	4) juk,	jük.
5) jatok,	jetek.	5) játok,	jétek.
6) janak,	jenek.	6) ják,	jék.

Valamint a' jelentő módnak tiszta harmadik személye, vagy is a' puszta törzsök, alapja az egész igeragasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számu tiszta harmadik személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek: egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapul, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén.

A' második személy' rendes raga, mint a' szabályból látni, *j*, p. o. *ad-j*, *szól-j*, stb; vannak azonban több rendbeli igék, mellyek könnyebb kimondás vagy jobb hangzás végett ezen szabálytól eltávoznak; u. m. 1) A' mellyek *s*, *sz* vagy *z* betűvel végződnek; ezeknél a' *j* a' törzsök' végbetűjéhez hasonlóra változik, ekkép: *keres-s*, *radász-sz*, *zúz-z*. 2) Ha a' törzsök *t* betűvel végződik, melly előtt rövid hangzó áll, mind ezen *t*, mind a' parancsoló *j*, *s*-re változik; így *köt-j*, *vet-j* helyett mondatik *kös-s*, *ves-s*.

Ide tartoznak kivételképen a' *lát*, *láss*; *lót*, *lóss*; *bocsát*, *bocsáss*; és *metsz*, melly a' *met* gyökérből így formálja parancsolóját: *mess*. Ilyen az *ik*-esek közül (mellyeket tárgyrokonság és rövidség miatt itt hozunk fel) a' *tetszik* és *látszik* is, mellyek a' *tet*, *lát* gyökereket az említett mód szerint változtatják el, felvevén végül az *ikes* hajlítás' ragait, mellyekről alább leszen szó; így: *tess-em*, *láss-ék*, stb. 3) Ha a' törzsök' végső *t* betűjét *s*, *sz* előzi meg, a' *t* kimaradván, ezek kettőztetnek; p. o. *szalaszt*, *szaluszsz*, *fest*, *fess*. 4) Ha az igetörzsök hosszú szótagon, 's ez *t*-vel végződik, a' *t*-hez *j* helyett (az imént említetteket kivéve) *s* adatik; u. m. *ront*, *ronts*, *tát*, *táts*, *tanít*, *taníts*. 5) Ha az ige *sz*-szel végződik, de az nem tartozik szorosán a' gyökérhez, sem az egész igeragasztásban alapul nem szolgál, az *sz* kihagyatván az előtte álló hangzó megnyújtatik 's ragúl *gy* adatik hozzá; p. o. *visz*, *hisz*: *vi-gy*, *hi-gy*; a' megnyújtott hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül: *vigyünk*, *higyünk* stb.

Jegyzet. A' határozott ragasztásnak egyes számu második személyében, ha az a' könnyü kimondással nem ellenkezik, a' *ja*, *je* kimaradván, csak a' *d* marad meg, p. o. *adjad*, *add*; *mondjad*, *mondd*, stb. Ezen rövidítésnél, ha a' *j* helyett valamelly mássalhangzó kettőztetve áll, annak egyike szinte kihagyatik, p. o. *köt*, *köss*, *kössed*, *kösd*.

A' *j*-t pótoló *gy*, *d*-re változván, az elszámlált igékben a' *d* kétszereztetik, p. o. *tedd*, *vedd*, *aludd*, stb.

d) HATÁRTALAN MÓD.

Személytelen.

ni.

Személyes.

MÉLY HANGUAK.

- 1) nom,
- 2) nod,
- 3) nia,
- 4) nunk.
- 5) notok,
- 6) niok,

MAGAS HANGUAK.

1) nem *) nöm.	
2) ned, nőd.	
3) nie.	
4) nünk.	
5) netek, nőtök.	
6) niök.	

*) Ö, ű hangzók végtag után: nöm, nőd stb. p. o. ül-nöm, ül-nőd; üt-nüd.

A' hosszú végtagu törzsökhöz könnyebb kimondás végett a' *ni*, *nom*, *nod*, stb. elébe *a*, *e* segédhangzók tételnek, ekkép: *mond-a-ni*, *küld-e-nem*, *irt-a-nom*.

e) RÉSZESÜLŐK.

Jelen idő.

ó, hangzó után vó,

õ, hangzó után võ.

Mult idő.

ott.

ett, õtt.

A' mult idő tökéletesen megegyezvén a' jelentő mód' mult idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

Jövő idő.

andó, hangzó után vandó.

endõ, hangzó után vendõ.

f) ÁLLAPATJEGYZŐK.

- 1) ván
- 2) va

- vén.
- ve.

Jegyzetek. a) A' hangzó végű törzsökhöz ugyan hangzón kezdődő rag járulván, a' két hangzó vagy összeolvad és megnyújtatik, mint a' jelentő mód' jelen ideje' egyes második személyében 's a' mult időben; p. o. ó,

osz, ótt; lö, lösz, lött; kivéteik jő, jött; vagy v segédbetűt vesznek közbe, a' törzsökhangzója egyszersmind megrövidülvén: o-vunk, ovék, ovand, lövünk, lövénk, lövend. Mindazáltal az i és ú végüek, mint hí, vi, fú, bú, stb ezen hangzójokat hosszan is megtarthatják; p. o. hívunk vagy hívunk, fuvand vagy fúvand.

b) Az u, ü a' törzsök' végső tagában, ha rag előtt röviden mondatik is — p. o. *terülhet, huztak, hülék* — rag nélkül többnyire megnyújtatik; így: *terül, vonul, nyújt, húz, üz, hül* stb.

A' cselekvőből még rendesen tehető és miveltető igék alkottatnak; amazok: *hat, het, emezek: tat, tet, at, et* képzők által, p. o. *ad-hat, ad-at; fut-hat, fut-tat* stb.

Megjegyeztetik, hogy a' t-vel végződő cselekvő igékhez, ha előttök hosszu hangzó áll, csak *at, et* járul; ekkép: *tanít-at, bocsát-at.*

14. §. SZENVEDŐ IGE.

A' szenvedő a' miveltető igéhez ezen szótagot toldja: *atik, etik* vagy *tatik, tetik*, p. o. *ad, adat, szenvedő: adatik.*

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat, het* képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, p. o. *adat-hat-ik.*

Ragai és ragasztásának törvényei ugyan azok, mellyek a' cselekvő határozatlan vagy is törzsökös alaké, kivévén a' következő időket, u. m. jelentő mód' jelen, félmult, és jövő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó mód' félmultját; ezeket is pedig csak az egyes számban.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

MÉLY HANGUAK.

- 1) om,
- 2) ol,
- 3) ik,

MAGAS HANGUAK.

1) em.
2) el.
3) ik.

*A' jövő, mint a' jelenvaló.**Félmult idő.*

- 1) ám,
- 2) ál,
- 3) ék,

1) ém.
2) él.
3) ék.

b) OHAJTÓ MÓD.

- 1) nám,
- 2) nál,
- 3) nék,

1) ném.
2) nél.
3) nék.

c) PARANC SOLÓ MÓD.

- 1) s-sam,
- 2) s-sál,
- 3) s-sék,

1) s-sem.
2) s-sél.
3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő' törzsöke *t*-vel's rövid szótaggal végződván, a' *t-j* helyett *s-s-el* pótoltatik.

Jegyzet. Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen, 's bel okokból származik, vagy látszik származni, és a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólunk, a' cselekvő *ódik*, *ődik* képzőt veszen fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török *meggyőződött* az orosz által, szintúgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem *győzetik* a' halhatatlanságról; amott *meggyőze-*

tett, itt meggyőződök állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: *becsapódik* az ajtó, mert úgy látszik, mintha ön erejéből tenné ezen mozgást.

15. §. KÖZÉP IGÉK.

A' közép igék vagy *ik*-esek, p. o. *küzködik*, *vonódik*, *múlik*; vagy *ik*-telenek, mint: *foly*, *jő*, *terem*, *mozog*; amazok a' szenvedőket követik a' ragasztásban, p. o. *küzköd-öm*, *vonód-ol*, *múl-ék*, *küzköd-jék*, *vonód-ám* stb; ezek a' cselekvők' határozatlan formáját, p. o. *foly-ok*, *jő-sz*, *terem-jen*, *mozog-nék*.

Jegyzetek. a) Mind a' két rendü közép igék közt vannak, mellyek néha cselekvő értelmet 's így a' határozott forma' ragait is felveszik; p. o. *elaluszsa* idejét, *megüli* lovát, *körülfolyja* a' várost stb.

b) Az *ik*-esek közül azok, mellyek' törzsökéhez az *ik* elmaradhatatlanul kötve van, millyenek: *gondolkodik*, *elmélkedik*, *aluszik* stb, a' szenvedés' ragait változatlanul megtartják olly mondásokban, hol az *iket* a' szokás a' törzsökből kihagyja. Az ige minden egyéb időkből 's módokban is cselekvőleg ragasztatik, mint p. o. *megeesz* a' farkas, parancsolólag: *egyen meg* (nem: *egyék meg*) a' farkas stb.

c) Vannak olly közép igék' törzsökei, mellyekben az *ik* az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyatik, millyenek: *omol*, *omlik*, *bomol*, *bomlik*, *romol*, *romlik*, *tündököl*, *tündöklök* 's több effélék, mellyek, minthogy két törzsökűek, ragasztások is kétféle, 's bennök a' zavar az által távoztatik el, ha az *omol*, *romol*, *bomol*, stb a' kétes helyeknél megtartják hangzóikat, midőn az az *ik* előtt kihagyatik,

p. o. *omol*, *omlik*, félmultjok: *omolék*, *omolál*, *omola*; *omlám*, *omlál*, *omlék*, stb.

Illyenek még: *tűn*, *tűnik*, *vál*, *válik*, *szűn*, *szűnik*, *tenyész*, *tenyészik*, *enyész*, *enyészik*, *villan*, *vil-lanik*, *robban*, *robbanik*, *úsz*, *úszik*, *mász*, *mászik*, *csúsz*, *csúszik*. Ezek kétképen ragaszthatók.

d) Ezek: *foly*, *rogy*, *hull*, *lép*, *ik*-telenül ragasz-tassanak. *Múl*, *nyúl*, *hibáz*: cselekvők; *múlik*, *nyú-lik*, *hibázik*: közép rendűek.

e) Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, mellyek *az*, *ez*, *öz* képzők által származnak; ezekről talán a' következőket lehetne megállapítani:

a) Azon igék, mellyek a' kitett képzők által *ik*-es igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is *ik*-kel toldassanak, p. o. *álmodik*, *átmodozik*. Ide tar-toznak, mellyek ezen összetett képző által *adoz*, *edez* ugyan *ik*-es igékből lesznek, p. o. *romlik*, *romladozik*, *bomlik*, *bomladozik*, *törik*, *töredezik*, *nyilik*, *nyilado-zik*.

β) Melly igék *ik*-telen törzsökből *adoz*, *edez*, *az*, *ez*, *öz* képzőkkel származnak, a' származékban is inkább *ik*-telenek maradjanak, p. o. *marad*, *maradoz*, *szalad*, *szaladoz*, *fűlad*, *fűladoz*, *izzad*, *izzadoz*, *ing*, *ingadoz*, *reng*, *rengedez*, *hervad*, *hervadoz*, *szárad*, *száradoz* stb.

γ) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, ha csak nem nyilván cselekvő jelentésűek, *ik*-kel toldassanak. Innen ezen névből: *por*, *porol*, *poroz* igék cselekvők, a' *porlik*, *porzik* középrendűek; illy különbség van a' *vérez* és *vérzik* között, *virágozik* és *virágoz (fel)*.

f) Az *ik*-es igékből származott tehető igék is ál-landóan *ik*-kel toldatnak meg; p. o. *nyug-szik*, *nyug-hat-ik*; *fek-szik*, *fek-het-ik* stb.

16. §. RENDHAGYÓK ÉS HIÁNYOSAK.

Vagyon, van.

Én vagyok, te vagy, ő van (vagyon), mi vagyunk, ti vagytok, ők vannak (vagynak). Egyéb időit a' *val* és *vel* törzsökből kölcsönözi: *vala, volt, volna, való, 's ezen igéből: lesz, t. i. legyen, lenni* stb.

Nincs, nincsen, nincsenek. Sincs, sincsen, sincsenek.

Megy, megyen, mén.

Én megyek, te mégy (mész), ő megy (megyen, mén), mi megyünk, ti mentek, ők mennek. Egyéb időket a' *men* törzsökből veszeñ.

Lesz, tesz, vesz, visz, hisz.

Leszek, vagy lészek, leszesz vagy lészesz, 's rövidítve: léssz, lesz, leszen vagy léssen. Többes szám: *leszünk, lestek, lesznek.* A' *vesz* és *tesz* hasonlóképen ragasztatnak. *Hiszek, hiszesz, hisz* vagy *hiszen*, stb. Ezen igék inkább hiányosak mint rendhagyók, 's minden rendetlenségök csak abban állana, hogy különböző törzsökből veszik ragasztásaikat. Így a' jelentő mód' jelen ideje vétetik a' fönn kitett törzsökből: *lesz, tesz* stb; minden egyéb módok 's időik pedig vétetnek ezen puszta gyökökből: *le, te, ve, vi, hi*; a' fél-múlt: *leve, teve, veve, vive, hive*, vagy az *ön* névmással megtoldva 's a' pótló *v-t* kihagyva: *lön, tön, vön, lönek, tőnek, vőnek.* A' régiéknél *vün* és *hün* is divatban voltak. Mult idő: *lett, tett, vett, vitt, hitt.* Jövő idő: *leend, teend, veend,*

viend, hiend. Parancsoló: *légy, tégy, végy, vígy, hígy.* Részesülő: *levő, tevő, vevő, vivő, hívő, leendő* stb. Innen képeztetik a' tehető ige is: *lehet, te-het, ve-het, vi-het, hi-het*; valamint a' miveltető is: *te-tet* vagy *tétet, ve-tet* vagy *vétet vi-tet, hi-tet, 's a' főnevek: lét, tét, vét* vagy *vétel, vitel, hit, hitel.* Az ohajtó' félmultja 's a' határtalan mód ezen megtoldott gyökökből vétetnek: *len (le-ön), ten, ven, vin, hin; lenne, tenne, venne, vinne, hinne; lenni, tenni, venni, vinni, hinni.*

Eszik, iszik.

E' két ige az ikes hajlítást követi egészen, a' törzsök mindazáltal ugyan azon változásokat szenved, mellyeket a' most elé adottaké; mondatik tehát: *eszem, iszom, evém, iandik, evő, ihatik, etet* vagy *étet* stb; egyedül a' parancsoló mód' második személye vétetik ki, mellyben a' gyökérbeli *e* és *i* rövidek maradnak: *egyél, igyál*; a' mult idő' egyes harmadik személyének pedig szokottabb formája: *evett, ivott.*

d i k vagy *s z i k* végűek.

Vannak számos közép igék, mellyekben az *ik* toldalékot *od, ud, ed, üd* helyett *sz, osz, usz, esz, üsz* képzők előzik meg; p. o. *öregszik, nyúgoszik, aluszik, vénheszik, feküszik* ezek helyett: *öregedik, nyugodik* stb. Ezen igék a' *d*-és képzőkkel rendes ragasztásuak; az *sz*-esekkel ellenben a' most előadottakat (*eszik, iszik*) követik; p. o. *aluszom, aluvám, alugyék, alunnám, alunni, aluvó, alva.* Kivétetik a' mult idő' egyes harma-

dik személye, melly a' *v*-t kilöki, így: *alutt, fe-
kütt*; 's a' jövendő, melly azt ismét megtartja:
aluvandik, feküvendő.

Megjegyeztetik még a) hogy az illetén igék, ha két tagu gyökérből származnak, a' jelen időt kivén, mellyet kétfélekép formálnak, többnyire a' rendes ragasztást követik; p. o. *hidegszik v. hidegedik, hidegédém; vénheszik v. vénhedik, vénhedjék, vénhednék*.

b) Az egytagu gyökerűek 's a' *haraguszik* és *cselekszik* igéknél a' régtagi hangzó többnyire kihagyatik; p. o. *alszik, fekvék, haragvám, cselekvő*.

17. §. IGEHATÁROZÓK.

Ezek közül leginkább azokat jegyezzük fel, mellyek' írásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: *hol?* felel: *fönn v. fenn, benn, künn, lenn*.

Jegyzet. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' *benn* mint rag egy *n*-nel, külön állva két *n*-nel iratik, de arra látszik hajlani a' nyelvszokás, hogy némelly egytagú szavakat nagyobb hatáság végett megnyújtson; a' *benn* szót egyébiránt az is védi, hogy az, a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik: *ben-nem, benned, benne* stb.

Alúl, fölül, elől (az *elül* helyett hibás szokásból *elől* használtatik), *hátról, kívül, belül, innen, túl, itt, ott, itten, ottan, sehol, sehonnán, szanaszét, szerte-széllal, messze, távol, közel* stb.

A' *föl* és *fel* minden származékaiban majd *e*-vel, majd *ö*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja, így a' *fenn, fönn, a' kinn, künn* is mind kétképen használhatók.

Ezen kérdésre: *hova, merre, melly felé?*
Ide, amoda, idébb, amodább, erre, arra, messze,
messzire, mindenüvé (ve) vagy mindenhova, seho-
va (mindenhová, sehová), föl vagy fel, alá, le,
 stb.

E' kérdésre: *honnan? Innen, onnan, fölül-*
ről, másunnan vagy máshonnan, messzünnen, min-
denünnen.

E' kérdésre: *meddig? Addig, eddig, mindig,*
örökön, örökké, örökkétig.

E' kérdésre: *mikor? Akkor, ekkor, most,*
mostan, ezentúl, aztán, hajdan, rég, régen, ré-
gente(n), eleinte(n), elejénte, ifjanta(n), soha,
mindenha, taval, annak utána, mindjárt, délest,
estve; este, éjtszaka, éjjel.

Melly igehatározók *an, on, en, ön,* hangzó után *n*-nel képeztetnek, állandóan egy *n*-nel irassanak: *bát-*
ran, röviden stb. Az *ül, ül-lel* végződők váltogatva
 hosszak v. rövidek lehetnek: *rosszul* v. *rosszul*; végre a'
 szer, *e-s* gyökérhez kapcsoltatik: *egyszer, kétszer*; az
ö-shez *ször*: *ötször, többször.*

Az *an, on, en, (ön), ül, ül* képzőkre a' ragoknál
 tett észrevételek szinte illenek. Innen ámbár mondhat-
 nók: *bátoran*, mégis szokottabb: *bátran*; ilyenek: *jól,*
ebből: jóúl; bőven stb. *könnyű, szörnyű, ifjú, szomjú*
 véghangzójokat el is hagyhatják: *könnyen, szörnyen,*
ifjan, szomjan stb.

Az igeék, midőn némelly igehatározókkal ösz-
 szetetetnek, mellyek: *meg, föl, le, ki, be, el,*
 minden kötjel nélkül kapcsoltatnak; elválasz-
 tatnak azonban, ha az igehatározó, az értelem úgy
 kívánván, hátra tétetik.

HARMADIK CZIKKELY.

RÉSZECSKÉK.

18. §. KÖTSZÓK.

És vagy hiányjellel 's, is, meg, ismét; *nem* és *sem* tagadók; *ne* és *se* tiltók. *Akár* vagy *akar*, *mihelytt*, *mihelyestt*, *annál*, *mennél* vagy *minél*.

19. §. INDULATSZÓK.

Ah, *oh*, *hah*, *hajh*, *vajh*, *vajmi*, *vajki*, *valljon!*
beh! *hé*, *hejh*, *no*, *nosza*, *ej*, *ejnye*, *ahha* stb.

TARTALOM.

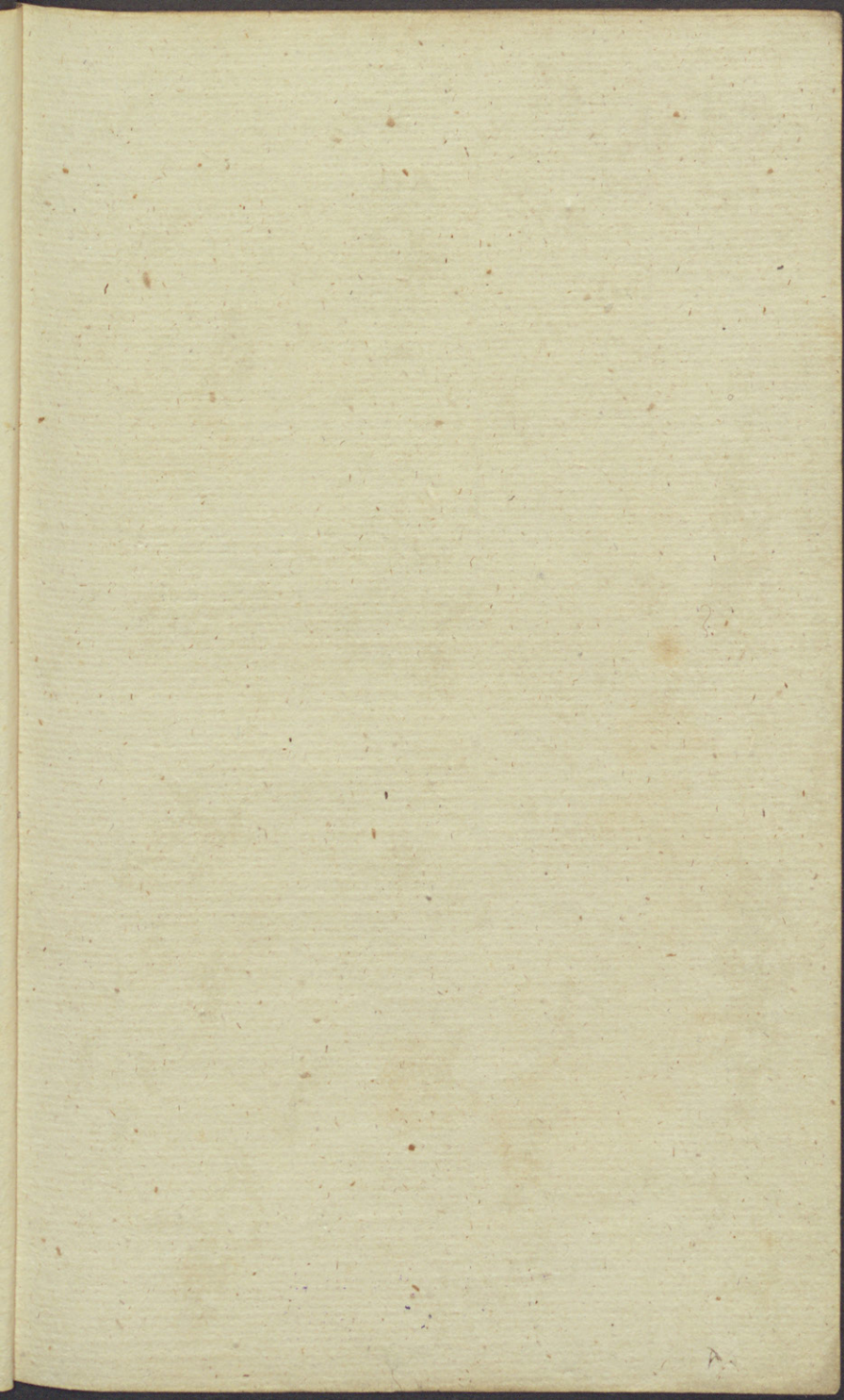
Előszó az első kiadáshoz	III
Előszó a' második kiadáshoz	V
Első szakasz : Írás	7
1 §. Betűk	7
2 §. Tulajdon nevek és idegen szavak	10
3 §. Szótagolás	11
4 §. Írási jelek	12
5 §. Nagy kezdő betűk	13
második szakasz : Szóragasztás	14
I. Cikkely : Név.	
6 §. Személyragok	14
7 §. Helyragok	17
8 §. Különféle ragok	18
9 §. Független névhatározók	20
10 §. Melléknév	22
11 §. Számnevek	22
12 §. Névmások	22
II. Cikkely : Ige.	
13 §. Cselekvő ige.	25
14 §. Szenvedő ige	32
15 §. Közép ige	34
16 §. Rendhagyók és hiányosak	36
17 §. Igehatározók	38
III. Cikkely: Részecskék.	
18 §. Kötszők	40
19 §. Indulatszók	40

ARTICOLI

1	1. Ossario di San Michele
2	2. Ossario di San Michele
3	3. Ossario di San Michele
4	4. Ossario di San Michele
5	5. Ossario di San Michele
6	6. Ossario di San Michele
7	7. Ossario di San Michele
8	8. Ossario di San Michele
9	9. Ossario di San Michele
10	10. Ossario di San Michele
11	11. Ossario di San Michele
12	12. Ossario di San Michele
13	13. Ossario di San Michele
14	14. Ossario di San Michele
15	15. Ossario di San Michele
16	16. Ossario di San Michele
17	17. Ossario di San Michele
18	18. Ossario di San Michele
19	19. Ossario di San Michele
20	20. Ossario di San Michele
21	21. Ossario di San Michele
22	22. Ossario di San Michele
23	23. Ossario di San Michele
24	24. Ossario di San Michele
25	25. Ossario di San Michele
26	26. Ossario di San Michele
27	27. Ossario di San Michele
28	28. Ossario di San Michele
29	29. Ossario di San Michele
30	30. Ossario di San Michele
31	31. Ossario di San Michele
32	32. Ossario di San Michele
33	33. Ossario di San Michele
34	34. Ossario di San Michele
35	35. Ossario di San Michele
36	36. Ossario di San Michele
37	37. Ossario di San Michele
38	38. Ossario di San Michele
39	39. Ossario di San Michele
40	40. Ossario di San Michele

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
 2179-1954

756728

MÁSODIK KIADÁS.